

גיליון זה מוקדש לעי"נ
המנוחה **מרגלית** בת **שרה** ע"ה
תרומת בניה היקרים, מעמודי התווך של הישיבה עשרות בשנים
נלב"ע י"ח בחשון
ת.נ.צ.ב.ה.

שיחתו השבועית של ראש הישיבה - הרב יוסף צ. בן-פורת

הסכנה שבהגרר רע

וירא תשע"ז

החשש שמא ילמד יצחק מעט מדרכי ישמעאל, חייב גירושו לאלתר!

"וַיֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק: וַתֹּאמֶר
לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם
יִצְחָק וְגו'. וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקְחָ לְחֶם וְחִמְתַּ מַּיִם וַיִּתֵּן אֶל הָגֵר שָׂם עַל שִׁכְמָהּ
וְאֶת הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַחָהּ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתֶנּוּ בְּמִדְבַּר בְּאֶר שָׁבַע" (בראשית כא, ט-י, יד).

אנו קוראים פרשה מופלאה, אברהם ושרה אע"ה שהורידו את מידת החסד לעולם, שלעת זקנותם, רצים וטורחים עבור כמה ערבים אלמונים, ביום החם ביותר שהיה אי-פעם, במסירות נפש ממש, וכך מעשי חסד לאלפים ולרבבות. והנה, כאן דורשת שרה אמנו לגרש את ישמעאל מהבית באופן מידי, ולאחר ציווי ה' אברהם עושה זאת במלוא ההחלטיות.

במדרש (בר"ר נג, יב) נאמר שישמעאל היה באותו זמן בן עשרים ושבע ויצחק בן שלוש עשרה. צריך להבין על שום מה דרשה הצדקת לעשות מעשה כל כך קשה, שגרם לישמעאל, להתייבש מן החום הכבד, מפני שהיה חולה, ולהגיע למצב של פיקוח נפש. רק בנס ניצל ברגע האחרון.

חז"ל פירשו (בר"ר שם, רש"י) שהמילה "מצחק" מרמזת לשלושת העבירות החמורות ביותר: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. אבל דרישתה של שרה לא באה כפעולת עונשין על מעשיו ישמעאל, אלא אומר המדרש (שמ"ר א, א) היא טענה כלפי אברהם: **"שמא ילמד בני אורחותיו"**! כלומר, שמא יצחק יצא לתרבות רעה. וביאר המהרי"ל דיסקין זצ"ל ע"פ דברי הגר"א (משלי ב, יג): שבלשון הקודש יש הבדל בין המילים 'דרך' ל'אורח'. 'דרך' הוא נתיב רחב וסלול, ואילו 'אורח' הוא שביל קטן וצדדי. טענה שרה, כי גם אם אין חשש שיצחק יהיה כמו ישמעאל וילך 'בדרכו' ממש, מכל מקום עדיין יש לחוש שמא ילמד, ולוא מעט, ממעשיו של ישמעאל וילך ב"אורחותיו", לכן חייבים לגרש אותו באופן מידי.

מתוך השתלשלות האירועים "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר" אנו לומדים, שנדרשה כאן פעולה מהירה מאוד, **שאף פיקוח נפש אינו דוחה אותה!**

עלינו לדעת, שהתורה מראשיתה ועד סופה, אינה ספר היסטוריה, אלא מלמדת את האדם כיצד עליו לנהוג ולפעול במהלך חייו, בכל מצב אפשרי. חלק מן הלימוד מבוטא בצורה של מצוות עשה ולא תעשה, אבל חלק אחר מקבל את ביטוי בצורה של "מעשה רב" (עי' ב"ב קל, ב). כלומר, המעשים שעשו אבותינו הק', הם לנו כתורה מסיני. נלמד אפוא מתוך מעשה גירושו של ישמעאל, עד איפה מסוכנת השפעה של חבר רע.

אברהם אע"ה משלח את לוט בן אחיו מתוך חשש שהוא עלול להשפיע עליו לרעה!

"וַיְהִי רִיב בֵּין רָעִי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רָעִי מִקְנֵה לוֹט וַהֲפֹנְעֵנִי וַהֲפֹרְזִי אֲזִי יֹשֵׁב בְּאֶרֶץ: וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אֵל נָא תְּהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין רָעִי וּבֵין רָעִיךָ כִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ" (בראשית יג, ז-ח).

רש"י ביאר שרועי לוט היו מרעים את בהמתם בשדות הכנענים. הם הורו לעצמם היתר לעשות זאת – למרות שכן נח צווה על מצוות גזל והוא חייב מיתה אפילו אם גזל אפילו פחות משווה פרוטה – מפני, שלוט אמור להיות היורש העתידי של אברהם, שיקבל בסופו של דבר את ארץ כנען, ולכן מותר להם כבר עתה לגזול את רכוש הכנענים, דבר שלא היה נכון לחלוטין. רועי אברהם נהגו לזמם את בהמתם עד שהגיעו לשטח הפקר הרחק ממקום ישוב. שם התירו את הזמם ואפשרו לצאן לרעות. דבר שגרם להם לטרחא מרובה ולרעייה בשטחי עשבייה דלה.

ברור מאליו, שהדבר נעשה בידיעתו של לוט, שהכסף סנוור את עיניו, הוא לא מחה ברועיו ואולי אף עודד אותם. לאחר שאברהם הודיע לו את מה שקורה, לוט גילה אדישות לנושא, לא פיטר את הרועים, לא חייב אותם לנהוג כפי שנהגו רועי אברהם, התחיל אאע"ה לחשוש שלא ירחק היום והיצר הרע יכניע גם את הרועים שלו, שגם הם יורו לעצמם היתר לגזול משדות הכנענים. ואז, קיים חשש שגם הוא – אברהם – יושפע במשך הזמן מההתנהגות הרעה של הסובבים אותו. שהרי לימדו חז"ל: "אל תאמין בעצמך עד יום מותך שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי" (ברכות כט, א). לכן עם גודל אהבתו ללוט, אברהם מגיע למסקנה, שאין ברירה אחרת, אלא להתרחק ממנו והוא מורה לו: "הֲפֹרֵד נָא מֵעָלַי אִם הַשְׂמָאֵל וְאִימָנָה וְאִם הַיָּמִין וְאִשְׁמָאֵל" (בראשית יג, ט). ואמנם, כשלוט היה בצרה, ונלקח בשבי, אברהם מסר נפשו ויצא למלחמה והצילו. הווי אומר, למרות שהוא בן משפחתו, למרות שהוא מחבב אותו, הרי הרוחניות חשובה מכל והימצאות בחברתו ובסביבתו של רשע מסוכנת היא עד מאוד!

שכניו של האדם יכולים להשפיע עליו לטוב או לרע

בפרשת קורח מבואר שהוא הרגיש את עצמו מקופח מפני שלא קיבל שום תפקיד כפי שסבר שיקבל. על כן החליט, למרוד בהנהגתם של משה ואהרן ולתפוס את השלטון. עד כאן הכל מובן, ונשאלת השאלה, למה הצטרפו אליו בני שבט ראובן? על כך מצאנו תשובה במדרשים:

"וידתן ואבירם' מכאן אמרו: 'אוי לרשע אוי לשכנו'. דתן ואבירם לפי שהיו **שכנים של קרח** שהיה שרוי בדרום... ראובן סמוך להם... יהודה היה במזרח ויששכר וזבולן עמו... וסמוכין להן משה ואהרן... לפי שהיו אלו **סמוכין לתורה זכו להיות בני תורה**... ודתן ואבירם שהיו שכנים לקראת בעל מחלוקת, **לקו עמו ואבדו מן העולם**" (במ"ר יח, ה. תנחומא, יב).

כלומר, שכנותו של קורח הרשע השפיע עליהם עד שגם עשו את אותו צעד מרושע ומטופש, ויצאו נגד משה ושילמו מחיר כבד!

מצאנו במשנה (נגעים יב, ו): "אוי לרשע אוי לשכנו" ובתלמוד (סוכה נו, ב) הוסיפו: "אמר אביי אוי לרשע אוי לשכנו טוב לצדיק טוב לשכנו". כשהוא תומך את דבריו בפסוקים מפורשים.

במסכת אבות (א, ז) שבה הורנו חז"ל אורחות חיים נאמר: "נפאי הארץלי אומר: **הרחק משכן רע, ואל תתחבר לרשע**". פירש רבינו יונה ז"ל:

"לשוכר בתים ולקונה אותם, אמרו: כאשר ישאל תחלה בדירה נאה ובמקום רווחה, כן ישאל על השכנים. **אם רעים ירחק מהם, ואם טובים יקרב אליהם!**"

ואל תתחבר לרשע. שהוא עונש גדול שאין כמותו. כי החטא החמור אם פשע בו עשה עבירה אחת, אבל זה **בכל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק בהם**, בשכר חבורתו, **ונמצא עושה חטאים גדולים רבים ועצומים**... שכן מפורש באבות דר' נתן (ל, א): כל המדבק לרשעים אף על פי שאינו עושה כמעשיהם **נוטל פורענות כיוצא בהם**. ועל זה נאמר (דה"ב כ, לו): 'כִּהְיִיתֶם כְּרֹדֶף וְגו' פָּרַץ ה' אֶת מַעֲשֵׂיךָ'. והמדבק לצדיקים אף על פי שאינו עושה כמעשיהם **נוטל שכר כיוצא בהם**".

וכתב רבינו עובדיה מברטנורא: "ואל תתחבר לרשע - שכך אמרו חכמים כל המתדבק לרשעים אע"פ שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם. למה

הדבר דומה לנכנס לביתו של בורסי, אף על פי שלא לקח ממנו כלום, מכל מקום ריח רע קלט והוציא עמו".

ופירש מרן הגרי"ז זצ"ל, שהיה קשה לרע"ב, אם אינו עושה כמעשיהם למה נוטל שכר כיוצא בהם? ועל זה תירץ שבכל אופן נדבק בו משהו מהם, ולכן נענש. כלומר, אפילו שנוהר מלהידבק במעשיהם, בעל כורחו נדבק, כבורסקי (תורת חיים על אבות, הרשקוביץ, עמ' נה).

טבע האדם, להתאים את עצמו לחברה הסובבת אותו

והגאון רבי אברהם קלמנוביץ זצ"ל ראש ישיבת מיר בארה"ב, סיפר שבזמן מלחמת העולם הראשונה, כשכולם ברחו למינסק, הוא בא לבקר את מרן רבי חיים מבריסק זצ"ל, והוא הראה לו את הרמב"ם (הל' דעות ו, א): **"דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו** אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם. ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמד ממעשיהם... ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישיב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר (ירמיה ט, א): 'מִי יִתְּנֵנִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אֲרָחִים'".

הוסיף מרן הגרי"ח ז"ל ואמר, שרואים כאן ברמב"ם שמה שאמר הנביא ירמיה: **"מִי יִתְּנֵנִי בַּמִּדְבָּר"** אינו לשון "משל ומליצה", אלא **"הלכה גמורה"**, "שאם כל העולם רע חייבים לברוח אל המדבר". ואם אין יכול ללכת אל המדבר חייב לעשות "ביתו כמדבר" ויבדל מאנשי סביבתו.

הרי לנו, שאפילו אם האדם בעל אופי חזק מאוד, והוא מסוגל לעזוב את מקום היישוב וללכת להתבודד במדבר, הרי לכאורה, הוא כבר יכול להישאר כאן, כיוון שהוא לא יושפע. אבל לא כן האמת, כמו שביאר הרמב"ם, אם הוא יישאר לגור בחברת הרשעים, סופו שישחק לחלוטין וייהפך כאחד מהם.

אחד מגדולי גולי ספרד, החסיד רבי יוסף יעבץ ז"ל כתב בפירושו לאבות (א, ז):

"ששכנות הרעים גונבת טבעו של אדם, ולזה ציווה הרחק הרבה מאוהלו פן תלמד מביתו ולא תרגיש... כי חברת הרשעים מרחקת מן השלמות ומקרבת לידי כמה פשעים אפילו לצדיקים הנוהרים מן הזדונות".

ראינו שטבע האדם משתנה בהתאם לשכונה בה הוא גר. אמנם, נוכחתי לראות במו עייני אנשים שהיו צדיקים ויראי שמים, אבל הלכו להתגורר במקום שבו "יראי חטא ימאסו" (סוטה מט, ב). אמנם, הסביבה היתה דתית אבל נשבה שם רוח קרירה ביחס ליראת שמים ולעבודת ה'. לא עבר זמן רב, וגם אותם אנשים ירדו בצורה חזקה מאוד. ספר תהילים פותח: "אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בְּעֶצְתָּ רָשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חָטָאִים לֹא עָמַד וּבְמוֹשָׁב לִצִּים לֹא יָשָׁב", ופירשו חז"ל: "שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישוב ואם ישב סופו ללוץ" (ע"ז יח, ב). הרי לנו מקרא מפורש, למה גורמת החברה!

גדול המוסר מרן רבי ירוחם זצ"ל, המשגיח דמיר, אמר לתלמידיו: "כלב לבדו הלך להשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם. – **אדם הנמצא בין חברים רעים, נצרך הוא להשתטח על קברים להינצל מעצתם**. עד כדי כך היא הסכנה והפחד שלא יהא ניסת להם. שאלמלא שהרבה בתפילה, זה **כמעט נגז הטבע** שלא יהא נכנע להם... אתם צעירי ימים אתם, טרם נקלטו אצלכם עובדות החיים. אני איש זקן אני, ומן החיים היום יומיים כבר ראיתי ונוכחתי לדעת, כי אין מספר לחללי חברים רעים... **איש צעיר חושב לעצמו, כי הוא לא מתפעל מאחרים**, "כשאני איני רוצה בדבר אני יורק על חברי וצוחק ממנו"! אבל לא כן דעת חז"ל הקדושים, והם ודבריהם אמת! בדוק ומנוסה! יהושע בן נון וכלב בן יפונה נצלו מחברת הרעים אך ורק בריבוי תפילות ושטוח על קברי אבות. כמה אם כן ישים האדם עינו וליבו וכל עמלו **להתרחק משכן ומחבר רע ולהתדבק בחברים טובים**" (דע"ת במדבר, עמ' קיז-קיח).

מרן החפץ חיים זצ"ל כתב ספר מיוחד עבור בחורי ישראל שנלקחו בכוח לצבא הרוסי, שבו נתן להם "צידה לדרך" איך להחזיק מעמד: עיקר הכל **לברוח ממסיבתם של חברים רעים** כבורח מן האש. כי אנשים כאלו כבר קבע היצר את דירתו אצלם בשלמות, ועושה אותם שלוחים **לירות בחיצים גם בנפשות חבריהם**. והחיצים הם **נבלות הפה וליצנות שהם מדברים**, כי בזה מיפים כל איסור ומגרים יצר הרע בנפשם ובנפש חבריהם ומסובבים כל רע כמו שאמרו חז"ל **הרבה חברים רעים עושים**. ואפילו אם ייעצוך ויפתוך שרק תלך בדרך איתם ולא תעשה כמעשיהם, למרות זאת, לא תשמע להם כי זהו הסתת היצה"ר.

והנה עיקר הסתת היצה"ר לאדם הוא רק שילך בדרך את חברות הרשעים שלו ולבסוף ממילא נלכד במצודתו ע"כ השומר נפשו יתן אל לבו שלא ליתן לו ח"ו שום פתח בזה ויברח ממסיבת רשעים אלו כבורח ממדורת אש (נדחי ישראל, פכ"ב).

לכן על כל אחד לשים לב, להימצא בחברת אנשים טובים וצדיקים ולברוח מפני הרשעים, כש"כ: "הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יִחְכֹּם וְרֹעָה כְּסִילִים יִרְעֶה" (משלי יג, כ).